visat.

Tardor 2020

Carner i l'Homer en català

Lluís Ahicart

El dia 15 de gener de 1905 es publicà a la revista literària quinzenal *Catalunya* el primer d'una sèrie d'articles de Josep Carner, en forma dialogada, en què conversa amb el seu *alter ego* Olaguer Recó (*Converses de N'Olaguer Recó*). En aquesta ocasió debatien sobre determinades trifulgues dins de la Unió Catalanista i l'esverament de les *patums* d'aquesta entitat davant de certes actuacions d'alguns dels seus membres més joves:

> Però a l'*Unió* hi havían quedat alguns elements actius, que si bé de moment s'acontentaren a fer *meetings* y anar per fora, moguts a la fí d'emulació predicaren un mohiment tan exorbitant qu'els elements vells y típichs de l'*Unió Catalanista*, En Joan Permanyer, N'Angel Guimerá y en Pere Aldavert per forsa havían d'alarmarse y declarar heterodoxes als jovencels esvalotats. ¡Y eran tan hermoses les figures d'aquells tres homens teórichs, isolats y venerables! A mi me recordavan el diví paratge en que Homer ens descriu (*Ilíada*, cant tercer) els vells troyans Príam, Panthous, Thymetes, Lampus, Clytie, Hicataon, Ucalegon y Antenor, asseguts prop de les portes Scees. «Afexugats per la vellesa, romanían lluny dels combats, peró conversavan ab seny, semblants a les cigales qui en els boscos, sostingudes en els cims dels arbres, no deixan de fer oir llurs febles y dolses veus; axís dalt d'aquella torre eran els vells troyáns».

Res de nou en l'àmbit associatiu o polític, si bé gràcies a aquestes consideracions tenim una versió carneriana, encara que minúscula, d'un passatge de la *Ilíada*. No es tracta d'una traducció filològica, és clar, i és probablement indirecta, però tampoc és una pura paràfrasi. Comparem-la amb la traducció de Montserrat Ros: «... ja allunyats de la guerra per la seva edat avançada, però oradors eximis, talment cigales que, posades sobre els arbres d'una forest, emeten un so delicat com els lliris: aquests eren els prínceps dels troians que es

trobaven llavors dalt la torre». La versió de Carner no s'aparta de l'essència del text original, però ens arriba amb el seu dring poètic. Si se'ns permet la llicència, i posats a fer ficció traductològica, tenim aquí un petit tast de com hauria sonat una hipotètica *Ilíada* girada al català pel poeta.

Tornant a la realitat, Carner, en la seva faceta de traductor, no ens va deixar cap versió dels clàssics grecollatins. Pel seu epistolari amb Joan Estelrich tenim notícia que Estelrich, el 1922, any d'arrencada de la Fundació Bernat Metge, animà Carner a traduir el *Llibre d'Espectacles* i els *Epigrames* de Marcial, que havien d'aparèixer en tres volums de la col·lecció. Estelrich li concreta per carta els termes econòmics (1.000 pessetes per volum al lliurament de l'original i 1.000 pessetes a l'edició del llibre) i li envia una edició i traducció anglesa de l'obra. Carner, el desembre d'aquell any, arriba a confirmar que va traduint el volum primer («Crec poder lliurar-vos el Marcial (1r volum) pel mes de febrer. Hi estic treballant i la tasca no m'és tan difícil com jo creia.»). Aquí s'acaba el que se'n sap i la traducció aparegué anys després a càrrec de Miquel Dolç.

Amb tot, la petjada dels clàssics i, entre ells, la d'Homer és present al llarg de l'obra i de l'activitat cultural de Carner, a vegades a plena claror, de manera explícita, però sempre com un mar de fons, com un pòsit que, resulta evident, li quedà de la lectura de la *Ilíada* i de l' *Odissea*.

Un altre moment en què en l'obra de Carner traspua el món *iliàdic* és quan dedica un poema al professor Lluís Segalà i Estalella, que traduí tota l'obra homèrica al castellà. És el poema inclòs a *Verger de les galanies* (1911) que comença «Per unció d'amor y de tortura». La veu poètica manifesta com se li acosten «dolçament porugues» les ombres d'herois, divinitats i personatges de la *Ilíada* que, tot seguit, enumera seguides de breus descripcions. D'aquí en resulten unes belles transposicions o versions poètiques dels epítets homèrics i de caracteritzacions que reflecteixen cada personatge. Una petita joia de la recepció d'Homer en llengua catalana. De forma desglossada, fan així:

> Aquil·les: «El fill de Tetis que petjà niçagues / ab el seu carro, com esclafa messes / la parella de bous en la batuda»
>
> Afrodita: «Venus daurada, nua com les roses»

> Hèctor: «Hector, el qui empunyava la crinera / del caball desbocat»
>
> Atena: «Pal-las Augusta / llampeguejant ab la mirada grisa»
>
> Agamèmnon: «Agamenon, soplujador de races»
>
> Hèlena: «Helena, la de flonjes vestidures / per hont les aures de l'amor niaven»
>
> Àjax: «Ayax, tothora cobejós de guerra, / girat el front, com bestia selvatgina»
>
> Aqueus: «els aqueus de la llarga cabellera»
>
> I finalment: «el negre Fum, devorador d'Il-lion»

Carner, com és notori, feu una tasca immensa com a traductor. No només per guanyar-s'hi la vida, sinó amb vista a enriquir amb les grans obres universals tant el seu llenguatge literari com la renaixent cultura catalana. Seva és l'afirmació (altra vegada amb el referent homèric): «Tota literatura formal ha començat per traduccions. Homer mateix posà en grec per a l'*Odissea* les rondalles dels navegants fenicis».

La importància que Carner concedia a la traducció en general i a la traducció d'Homer en particular queda palesa quan, el 22 de setembre de 1909, publica a la *Veu de Catalunya* «Una traducció de la *Ilíada*», amb motiu de l'aparició de la traducció castellana a càrrec de Lluís Segalà. En l'article, Carner reivindica que «... cal la coneixença de la literatura helènica, sobirana de totes; pot dir-se qu'el gust no apareix en totes les literatures que li són estades posteriors fins que ella els dona alguna comunicació de la seva maravellosa essencia. De la *Ilíada*, obra que conté tota la virtualitat de civilisació grega [...], podem dirne que representa la meitat de la civilisació que vivim».

Després de lloar Homer i la versió castellana de Segalà («Als qui hem saludat el grec —maldament sigui amb punible negligència—, als qui estem familiaritzats amb la lectura del Pare August de les literatures mediterrànies —això és, de les literatures perfectes—, la traducció del doctor Segalà ens trontolla l'esperit amb una emoció inexplicable.»), Carner fa el següent al·legat:

> Nosaltres, catalans, hem de sentir una recança al admirar la tasca del sabi professor noucentista. Si ell s'hagués decantat a posar en català el somni del semidéu helènich, el nostre

> llenguatge natural n'hauría sentit més garantida la seva immortalitat perque la causa vital dels idiomes rau en la excelsitud de lo que se'ls confia. Mes acàs el doctor Segalà ha posat la *Ilíada* en llengua castellana per modestia; la literatura castellana està definida y accentuada, y tot nou esforç no hi porta sinó un contingent parcialíssim d'evolució; mentres que una versió a llengua catalana sería d'una tan poderosa trascendència, que tal vegada el traductor poeta hauría plasmat la llengua en formació ab pura eficacia per fixarne la normalitat per tot un sigle.

Cal recordar que Segalà, posteriorment, va començar, tot i que amb molta parsimònia, la traducció de la *Ilíada* al català. El 25 de febrer de 1911, a l'apartat *Noves* de la revista *Renaixement* apareix la següent nota: «El distingit helenista y professor de l'Universitat de Barcelona, Doctor Segalà, ha promès al benemèrit «Institut d'Estudis Catalans» la traducció del poema èpic d'Homer *La Ilíada*.» El mateix any l'*Almanach dels Noucentistes* conté un fragment del Cant I traduït per Segalà; cant que el 1930 fou publicat sencer per l'Acadèmia de les Bones Lletres. En qualsevol cas, el fatal desenllaç del professor el març del 1938, pels bombardejos feixistes italians sobre Barcelona, estroncà qualsevol probabilitat, major o menor, de culminar tal projecte.

Carner, tanmateix, no es limità a fer consideracions periodístiques sobre la importància cabdal de poder tenir Homer en català. Hi va contribuir activament. I va resultar, és sabut, que aquell qui amb la seva traducció d'Homer havia de plasmar «la llengua en formació amb pura eficàcia per fixar-ne la normalitat per tot un segle» no fou finalment Segalà, sinó algú amb vint anys menys que ell.

L'any 1911, un jove de divuit anys es presentà a Caldetes, a la residència d'estiueig de Joan Maragall, proveït amb una targeta de Josep Carner: «Benvolgudíssim D. Joan: el jove portador d'aquesta lletra és l'amic Riba, el traductor de Virgili, del qual V. ja coneix l'anomenada. Estic segur que s'interessarà molt pels seus projectes, y li donarà aquella seua benedicció tan dolça sense la qual cap obra poètica prosperaria a Catalunya.»

I és que Carner obrí al joveníssim Riba algunes portes i, en especial, sent el director literari de l'Editorial Catalana, les de la traducció i la publicació. Durant el mes de gener de 1918 va aparèixer a *La Veu de*

Catalunya, diàriament, un anunci a tota plana del projecte de publicacions de la referida editorial, acabada de fundar sota els auspicis de Prat de la Riba i Cambó. En l'anunci, dins de l'apartat de «Volums de publicació immediata» de la «Biblioteca Literària», s'indicava: «Homer. ODISSEA (dos volums) traducció de don Carles Riba Bracons» i, també, «Homer. ILIADA (dos volums) traducció de don Carles Riba Bracons». És a dir, des del primer minut la traducció d'Homer Carner la confià a Riba. És plenament sabut (o ho hauria de ser) que Carles Riba no arribà a traduir la *Ilíada*, i que la primera traducció de l'*Odissea* (apareguda el 1919) fou seguida de la segona, canònica i definitiva, publicada el 1948. Amb motiu d'aquesta segona traducció, el 21 de juny de 1946 Riba escriu a Carner i, reconeixent la seva condició d'impulsor inicial, li diu: «Què feu? Sabem ara i adés de Vós, i us enyorem. Treballo, treballem. Per exemple, he refós aquella *Odissea* que fa prop de trenta anys vaig traduir per iniciativa vostra. Ha quedat nova.»

Pel que fa a l'obra poètica de Carner, no cal dir que hi trobem referents homèrics i, en especial, l'ús de la figura d'Ulisses i del seu periple, adient a la seva condició d'exiliat, d'allunyat de la pàtria. En tal sentit —no en farem aquí inventari— destaca el poema «Ulisses pensa en Ítaca» (de *Llegendari*), en què Ulisses-Carner ens canta la seva Ítaca-Catalunya, aquest «lloc ardit, penyal de mar, palestra / del vent escabellat i les onades», on «[t]roba allí mel un poble que rondina, / amenaçada pàtria difícil», amb uns habitants «pagesos, pirates i poetes, / conreadors en aiguamolls i roques, / cadascú per a si». Aquesta «flor d'Ítaca fou menada a Troia / perquè s'assenyalés en nobles fetes: / que amb dret igual, sense vilesa jupa, / grandegin els petits, eina més viva / que les ramades d'un imperi bàrbar.»

Al referit poema de Carner ens hi podem aproximar de la mà de Maria Àngels Anglada i el seu *Un viatge a Ítaca amb Josep Carner*, publicat el 1982, en col·laboració amb l'editor, gravador i dibuixant Miquel Plana, en una bella edició de bibliòfil. L'escriptora hi fa una breu però deliciosa exposició en què mostra que els motius que apareixen al poema formen part i són una continuïtat dels que conformen la poètica carneriana, especialment en la descripció del país i el paisatge. A l'inici, Anglada, després de transcriure les dues primeres línies del poema, en resumeix així el propòsit:

> Amb aquests versos ens convida Josep Carner a entrar en el seu viatge-símbol a l'illa d'Ulisses: poema gairebé com un mirall,

amb prou feines entelat, o potser millor com l'aigua d'un torrent on sembla reflectir-se Ítaca, però on —quan el corrent s'aquieta— veiem els clars perfils de Catalunya vista pel seu poeta. Carner troba per a la seva enyorança uns accents on el sentiment de l'home allunyat de la pàtria que recorda el seu país, assoleix un valor universal. I, tanmateix, amb mots senzills aparentment i amb el dibuix d'un paisatge de línies molt sòbries.

Per acabar, cal recordar també la col·laboració de Carner en el procés de composició de la suite de sonets de Mercè Rodoreda *Món d'Ulisses*, malauradament estroncada i inacabada. De la correspondència entre tots dos en resulta el mestratge que, en la faceta poètica, no en la de la temàtica mitològica, hi exercí el primer.

L'Homer en català, per tant, deu molt a la figura de Josep Carner, un poeta que en alguns moments de la seva producció s'emmirallà en aquella característica homèrica d'atardar-se i recrear-se en el relat dels detalls. Ho posà de manifest algú tan qualificat i proper a ell com Émilie Noulet, historiadora de la literatura, crítica literària i esposa del poeta. En el seu article aparegut el 1971 al *Courrier du Centre International d'Études Poètiques* (recollit i traduït per Jordi Cornudella a *Cinc textos sobre* Nabí*, de Josep Carn*er), hi comenta el Cant VII de *Nabí*, on Jonàs descriu la bellesa de la ciutat de Nínive:

¡Qui comptarà tes torres, tes cúpules sagrades,
tos escamots llampeguejants,
tos pous voltats de dones, els crits de tos marxants,
tos gossos vora el munt de deixalles perdudes,
els bells joiells que fan dringar les teves drudes,
el nombre de llenguatges llunyedans
de camellers i mariners i vianants,
tos lleons adormits al clos, i tes panteres
que giravolten en afany captiu,
i tes palmeres,
ventalls del riu!

Noulet exposa que «És potser en aquesta part on la poesia s'esborra, sembla que s'esborri davant les necessitats de la narració, allà on la força creadora de l'autor s'exerceix i esclata millor. A propòsit d'això, una anècdota. Formada en el condensament, en el clos de la poesia

mallarmeana, vaig gosar demanar un dia al poeta del meu marit si no li semblava que sacrificava una mica massa a l'anècdota, al relat. Em va respondre amb una enorme tranquil·litat i amb una absència total de vanitat i només a tall d'exemple irrefutable: com Homer. Com Homer!»